

Kenji Miura

(Uniwersytet Warszawski,
e-mail: k.miura@uw.edu.pl)
ORCID: 0000-0002-7931-6969

ADAPTACJA FONETYCZNA I GRAFEMICZNA NAZWISK I IMION POLSKICH WE WSPÓŁCZESNYM JĘZYKU JAPOŃSKIM

Zapożyczanie nazwisk polskich w japońskich tekstach medialnych jest najbardziej typową – a obecnie zarazem najczęstszą – formą bezpośredniego kontaktu polszczyzny i japońszczyzny. Ten pierwszy język odgrywa w takich kontaktach rolę języka źródłowego, natomiast drugi staje się językiem „goszczącym” przejmowany antroponim polski. To „goszczenie” przy tym może mieć charakter chwilowy, doraźny, kiedy w jakimś doniesieniu prasowym czy telewizyjnym jest mowa o osobie noszącej polskie nazwisko i imię, lub też charakter długotrwały, kiedy nosiciel nazwiska jest dobrze znaną wielu Japończykom postacią, zasłużoną w jakiejś – przyciągającej uwagę społecznej – dziedzinie aktywności.

Polska od lat 80. ubiegłego stulecia często gościła na łamach gazet japońskich, gdyż nurt walki o demokrację na wschodzie Europy – uosabiany przez Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” pod przywództwem Lecha Wałęsy – był wówczas prezentowany w mediach całego świata zachodniego. Nie dziwi zatem fakt, że nazwisko przewodniczącego związku w japońskiej adaptacji brzmiące *Waresa* [ʷaɾesa] słyszał niemal każdy mieszkaniec Japonii, a mechanizm tej adaptacji zostanie tu omówiony nieco później.

Takich postaci, wywodzących się z Polski, których nazwiska bądź imiona utrwaliły się na dobre w pamięci co najmniej kilku pokoleń Japończyków, jest niezbyt wiele. W dodatku stopień i zakres ich znajomości zależy przede wszystkim od erudycji danego użytkownika japońszczyzny, jego zainteresowań jakąś określoną dziedziną życia społecznego bądź też od tego, czy utrzymuje on bliższe kontakty z Polską jako krajem i jego tradycją kulturalną.

Możemy zatem zastanowić się nad wyborem przykładów nazwisk i imion reprezentujących tę właśnie kategorię osób sławnych oraz znanych w Japonii. Pierwszą taką postacią byłby niewątpliwie Fryderyk Chopin, którego muzyka jest od ponad stulecia znana szeroko w naszym kraju. Jeżeli chodzi jednak o pojedynczy przypadek językowego kontaktu polsko-japońskiego, odnoszącego się do zapożyczenia tego nazwiska, to możemy tu zaobserwo-

wać kilka cech nietypowych. Po pierwsze, w języku japońskim kompozytor znany jest pod, zjaponizowaną wprawdzie, ale wywodzącą się z języka francuskiego postacią nazwiska – brzmiącą *Furederikku Shopan* – w sylabicznym piśmie *katakana* zapisywaną jako フレデリック・ショパン. Trzeba jeszcze przypomnieć czytelnikom polskim, że w języku japońskim wszystkie zapożyczenia z języków obcych, przejmowane fonetycznie bądź za pośrednictwem pisma fonograficznego, wprowadzane są do tekstu właśnie w zapisie *katakana*, która sygnalizuje obcy, zewnętrzny charakter takiego przejętego z zewnątrz słowa. Jest to więc wyraźny sygnał wyodrębniający obce nazwisko i imię spośród pozostałych wyrazów w tekście.¹ Wracając jednak do formy *Furederikku Shopan*, musimy zauważyć, że w języku polskim używana jest powszechnie i zapewne od samego początku – kiedy nazwisko kompozytora stało się sławne w Warszawie, Wiedniu, Paryżu i w całej Europie – spolonizowana postać tego nazwiska i imienia, zapisywana *Fryderyk Chopin* i wymawiana przez wszystkich jako *Szopen*.² Widać więc, że w tym wypadku nie był to kontakt językowy polsko-japoński, ale francusko-japoński, być może odbywający się za pośrednictwem jakiegoś innego języka europejskiego, niemieckiego bądź angielskiego, w którym również to nazwisko i imię wymawiane jest z francuska.

Drugim przypadkiem, analogicznym jeśli chodzi o formę kontaktu, może być nazwisko Marii Curie-Skłodowskiej, która wszystkim Japończykom znana jest jako *Kyuri-fujin* キュリー夫人, co jest skalkowaną postacią francuskiego określenia *Madame Curie*. Gdyby jakiś użytkownik japońszczyzny usłyszał pełną formę imienia i nazwiska uczzonej, używaną powszechnie w Polsce w celu zaakcentowania jej rzeczywistego rodowodu i upowszechnioną w postaci *Maria Sukuwodofusuka-Kyuri* マリア・スクウォドフスカ=キュリー, to miałby sporo kłopotów z właściwą identyfikacją osoby. Taka postać widnieje, co prawda, w japońskich encyklopediach i dokładniejszych biografiach, ale nie jest ona używana w sytuacjach codziennych, gdyż jako popularna bohaterka masowej wyobraźni w Japonii uczona ta pozostaje jedynie „Panią Curie”. W języku polskim zresztą faktycznie używana postać jej nazwiska ma szyk odwrócony, z nazwiskiem rodowym na drugim miejscu: *Maria Curie-Skłodowska*. W takim brzmieniu występuje słynna *Kyuri-fujin* jako patronka państwowego uniwersytetu polskiego mieszczącego się w Lublinie.

W tym wypadku jednak, przynajmniej w oficjalnej wersji jej nazwiska, dochodzi do kontaktu polsko-japońskiego, gdyż forma *Sukuwodofu-*

¹ Dodajmy jeszcze, że inną funkcją zapisu *katakana* jest wyróżnianie wyrazów w tekście, analogicznie do polskiego zapisu kursywą w tekście drukowanym.

² Dzisiaj niewielu Japończyków wie, że funkcjonowała też przez jakiś czas w polszczyźnie także ta druga, ortograficznie spolonizowana postać. Ciekawostką może być fakt, że w Warszawie nazwa ulicy jego imienia zmieniona została w zapisie z formy *ulica Fryderyka Szopena* na formę *ulica Fryderyka Chopina* dopiero w roku 2012.

suka (スクウォドフスカ – co transliterować można jako *sukuu_odofusuka*) została zaadaptowana zarówno fonetycznie, jak i grafemicznie do warunków systemu fonologicznego języka japońskiego. Przede wszystkim zwraca tu uwagę występowanie wielu samogłosek, wstawionych tam, gdzie w języku polskim występują zbiegi spółgłosek. Ponieważ język japoński jest językiem o przewadze otwartych sylab, to niemożliwe jest tutaj oddanie takich połączeń jak *-sk-*, *-kł-* czy *-ws-*. Zatem po spółgłoskach *s* i *k* pojawia się tutaj epentetyczna, z polskiego punktu widzenia, samogłoska *u*. W pozycji między spółgłoskami bezdźwięcznymi jest ona jednak wymawiana bezdźwięcznie, toteż przedstawionego tutaj zapisu *Sukuwodofusuka* nie należy wymawiać z wszystkimi samogłoskami dźwięcznymi. Dźwięcznie może być tu wymówiona jedynie samogłoska *o*, natomiast druga w kolejności litera samogłoskowa w zbiegu dwóch samogłosek *u_o* wymawiana jako [ʷo], w tym zapisie sygnalizuje dźwięk podobny do polskiego *u* niezgłoskotwórczego, wymawiane jako [kʷo]. Początkujący Polacy uczący się języka japońskiego na ogół wymawiają taki zapis *katakana* bądź też jego wersję zlatynizowaną w transkrypcji Hepburna w sposób dosłowny i przesadny, jako [sukuodofusuka] z sylabizowanymi jako dźwięczne wszystkimi samogłoskami wyrazu, podczas gdy w wymowie Japończyków słyszy się raczej [skʷodoϕʷska] z ubezdźwięcznioną samogłoską /u/ po /ϕ/ oraz /s/.

Jak widać, adaptacja fonetyczna polskiego nazwiska *Skłodowska* w japońszczyźnie połączona jest z adaptacją grafemiczną, która tutaj polega na zapisie literami sylabicznego pisma *katakana*, w którym nie występują oddzielne znaki literowe samogłosek i spółgłosek, ale litery odpowiadające sylabom składającym się z nagłosowej spółgłoski i wygłosowej samogłoski. Powodem częstego stosowania sylab typu *-su-*, *-ku-*, *-fu-* czy *-tsu-* w oddawaniu polskich zbiegów spółgłosek bezdźwięcznych jest fakt, że samogłoska *u* wymawiana jest – tak, jak to zauważyliśmy – bezdźwięcznie między spółgłoskami bezdźwięcznymi, a także, w wygłosie wyrazu, jeżeli pojawia się po spółgłosce bezdźwięcznej. W ten sposób taka epenteza samogłoskowa w nazwiskach typu *Malinowski*, *Biernacki* czy *Mokrzyński*, stosowana w zapisie *katakana* w postaci *Marinofusuki* マリノフスキ, *Byerunatsuki* ビェルナツキ czy *Mokushiinsuki* モクシインスキ, staje się faktycznie jedynie epentezą grafemiczną, niesłyszalną w wymowie rdzennych Japończyków, gdyż przybiera postać *Marinofski*, *Biernatski* i *Mokshiński*.

Z tego też powodu, w transkrypcji nazwisk polskich zakończonych na bezdźwięczną spółgłoskę *sz* bądź też zawierających w zbiegu spółgłoskowym tę właśnie spółgłoskę, pojawił się w transkrypcji *katakana* zwyczaj dodawanej zmniejszonej litery *yu* ユ w pseudosylabicznej sekwencji *shu* シュ, po to, aby zasygnalizować brak samogłoski w wymowie bliższej postaci oryginalnej. Tak więc nazwiska i imiona polskie typu *Czesław Miłosz* (*Chesuwafu Miwoshu* チェスワフ・ミウオシユ) czy *Grzegorz Krychowiak* (*Gujegoshu Kurihobiaku* グジェゴシユ・クリホビアク) zapisywane są za pomocą tego dwuznaku literowego, sygnalizującego spółgłoskowy charakter wygłosu imienia *Grzegorz* (*Gujegoshu* グジェゴシユ)

czy nazwiska *Miłosz* (*Miwoshu* ミウオシユ). Obocznie spotyka się także piśmownię typu *Grzegorz Lato – Gujegoshi Ratō* グジェゴシ・ラトー (z nietypowym nieco wydłużeniem końcowej samogłoski w nazwisku, być może pod wpływem języka angielskiego jako języka pośredniczącego), z końcową sylabą *shi*, wprowadzającą tutaj epentetyczną samogłoskę *i*. Jednakże w sąsiedztwie spółgłosek bezdźwięcznych również samogłoska *i* ulega w wymowie japońskiej ubezdźwięcznieniu i w związku z tym tego rodzaju wstawka samogłoskowa, na podłożu czysto grafemicznym, jest praktycznie niesłyszalna. Tak więc, zarówno postać *Gujegoshu* グジェゴシユ jak i postać *Gujegoshi* グジェゴシ oddaje tutaj spółgłoskowy charakter wygłosu i w wymowie Japończyków jest bliższa oryginalnej postaci polskiej niż może się to wydawać na podstawie samego tylko zapisu *katakana*.

Dodajmy jeszcze, że inne polskie nazwisko osoby powiązanej rodzinie z Czesławem Miłoszem, a mianowicie poety Oskara Miłosza, który żyjąc na emigracji w Paryżu, zadeklarował wolę przyjęcia obywatelstwa litewskiego, zostało upowszechnione w publikacjach w postaci zromanizowanej *Oscar Milosz* i do języka japońskiego trafiło pod jej wpływem w zapisie *katakana* jako *Osukaru Miroschu* オスカル・ミロシユ z uwagi na brak spółgłoski /l/ w japońszczyźnie.

Trzeba jeszcze zauważyć, że w ogóle litery sylabiczne oddające w wymowie wygłosową samogłoskę *u*, nawet jeżeli nagłosowa spółgłoska ma charakter dźwięczny, służą powszechnie do sygnalizowania pojedynczych spółgłosek, a więc takie polskie nazwiska jak *Anna Jantar* czy *Konrad Tom* są zapisywane w *katakana* jako *Anna Yantaru* アンナ・ヤンタル i *Konrado Tomu* コンラッド・トム. Osobną kwestię stanowi tutaj wykorzystywanie geminacji grafemicznej do odnotowywania pojedynczych spółgłosek dźwięcznych bądź bezdźwięcznych. Zilustrujemy to na przykładzie nazwiska innego sławnego Polaka, a mianowicie największego polskiego poety doby romantyzmu.

Nazwisko *Adam Mickiewicz* w zapisie *katakana* występuje w postaci *Adamu Mitsukyevichi* アダム・ミツキエヴィチ. W zapisie imienia poety pojawia się epenteza samogłoski *u* wskutek zapisu sylabiczną literą *mu* ム wygłosowej spółgłoski polskiej postaci imienia. Jeśli chodzi o wygłosową spółgłoskę *cz* w nazwisku *Mickiewicz*, to w tej wersji występuje tu również czysto grafemiczna epenteza samogłoski *i* w sylabicznej literze *chi* チ. Jednak wskutek ubezdźwięcznienia tej samogłoski po spółgłoskach bezdźwięcznych w wymowie Japończyków jest ona praktycznie niesłyszalna.

Nazwisko *Mickiewicza* stało się bliższe Japończykom dopiero po japońskiej premierze filmu Andrzeja Wajdy *Pan Tadeusz*. Trudno zresztą przesądzić, czy postać poety jako autora dzieła, na którym oparty został film, jest tak znana nam, Japończykom, jak reżyser filmu. Zapewne odpowiedź brzmiałaby: nie. Niemniej jednak wielu czytelników, zainteresowanych kulturą polską i polskim filmem oraz literaturami narodów słowiańskich, jest dzisiaj w stanie skojarzyć osobę, epokę oraz tradycję romantyzmu polskiego poprzez skojarzenie reżysera i filmu.

Dla potrzeb prezentowanej tu analizy przywołamy niżej dwa fragmenty poematu *Pan Tadeusz*, przełożonego na japoński właśnie w powiązaniu z premierą filmu A. Wajdy w Japonii, przez wybitnego tłumacza literatury polskiej – Yukio Kudō – i wydanego w popularnej, kieszonkowej serii literatury światowej – Kōdansha Bunko. We fragmentach tych pojawiają się licznie przywołane przez poetę nazwiska polskie, których zaadaptowana do japońszczyzny fonetycznie postać w przekładzie może zainteresować polskich czytelników. Będą to dwa fragmenty z pierwszej książki *Pana Tadeusza*, które podamy w wersji oryginalnej, wraz z przekładem japońskim i jego transliteracją łańciską w systemie Hepburna. Oto pierwszy fragment [s. 73 i 74]:

Mō hanji wa nemutte ita. Teiri wa sotto kan no genkan no aida e
 もう判事は眠っていた。廷吏はそと館の玄関の間へ
 Już sędzia spał. Więc woźny cicho wszedł do sieni.

Rōsoku no soba ni koshikake, poketto kata kogata nōto o hikidashita
 蠟燭の側に腰掛け、ポケットから小型ノートを引き出した
 Siadł przy świecy i dobył książeczkę z kieszeni,

Kore wa kitōsho nami ni hadami hanasazu mochiaruki
 これは祈禱書なみに肌身はなさず持ち歩き
 Która mu jak Ołtarzyk Złoty zawsze służy,

Ie ni ite mo tabi ni detemo tebanashita koto ga nai.
 家においても旅に出ても手放したことがない。
 Której nigdy nie rzuca w domu i w podróży.

Saibansho no shōkanjō no kiroku de, soko ni wa zurari to
 裁判所の召喚状の記録で、そこにはずらりと
 Była to trybunalska wokanda: tam rzędem

Soshō jikō ga kinyū sare, saibansho no teiri to shite
 訴訟事項が記入され、裁判所の廷吏として
 Stały spisane sprawy, które przed urzędem

Kare ga sono mukashi, jibun no koe de yobidashita na mo areba
 彼がその昔、自分の声で呼び出した名もあれば
 Woźny sam głosem swoim przed laty wywołał,

Nochi ni natte kono hito ka to wakatta namae mo narande ita.
 のちになってこの人かと分かった名前も並んでいた。
 Albo o których później dowiedzieć się zdołał.

Mongaikan wa hon no seimei no raretsu to omoeru no da ga
 門外漢にはほんの姓名の羅列と思えるのだが
 Prostyim ludziom wokanda zda się imion spisem;

Teiri ni totte wa rippa na fūbō no sugata ga omoidasareru
 廷吏にとっては立派な風貌の姿が思い出される
 Woźnemu jest obrazów wspaniałych zarysem.

Dakara yominagara omoi ni fuketta. Oginsuki tai Vizugirudo
 だから読みながら思いに耽った。オギンスキ対ヴィズギルド
 Czytał więc i rozmyślał: Ogiński z Wazgirdem,

Dominiko-Kai tai Ruimusha, Ruimusha tai Vizugirudo
 *ドミニコ会对リュムシャ、リュムシャ対ヴィズギルド
 Dominikanie z Rymsza, Rymsza z Wysogirdem,

Rajiviu tai Vereshichaka, Giedoroichi tai Roduutofusuki
 ラヂヴィウ対ヴェレシチャカ、ギエドロイチ対ロドウトフスキ
 Radziwiłł z Wereszczaka, Giedrojcic z Rdułtowskimi,

Obuhovichi tai Yudaya jichikai, Yurāha tai Pyotorofusuki
 オブホヴィチ対ユダヤ自治会、ユラーハ対ピョトロフスキ
 Obuchowicz z Kahalem, Juraha z Piotrowskim,

Maresuki tai Mitsukievichi, matsubi ni wa hakushaku ni tai suru ni
 *マレスキ対ミツキエヴィチ、末尾には伯爵に対するに
 Malewski z Mickiewiczem, a na koniec Hrabia

Sopuritsa. Yonde yuku uchi, namae no naka kara
 ソプリツァ。読んでゆくうち、名前のなかから
 Z Soplica; i czytając, z tych imion wywabia

Shinri no daironten, samazama na deki goto no kioku ga ukabi
 審理の大論点、さまざまな出来事の記憶が浮かび
 Pamięć spraw wielkich, wszystkie procesu wypadki,

Me no mae ni hōtei ya arasou sōhō ya shōnin-tachi ga tachinarabu.
 目の前に法廷や争う双方や証人たちが立ち並ぶ。
 I stają mu przed oczy sąd, strony i świadki;

Shiro no jupan o kite, ue ni kon no kontushu o haori
 白のジupanを着て、上に紺のコントウシュを羽織り
 I ogląda sam siebie, jak w żupanie białym,

Saibankan no seki ni muite tatsu jibun no sugata made miete kuru.
 裁判官の席に向いて立つ自分の姿まで見えてくる。
 W granatowym kontuszu stał przed trybunałem,

Katate de sāberu o osae, katate o taku ni oki
 片手でサーベルを抑え、片手を卓に置き
 Jedna ręka na szabli, a druga do stoła;

Yobidashita sōhō ni „Seishuku ni!” to gōrei suru.
 呼び出した双方に「静肅に！」と号令する。
 Przywoławszy dwie strony: „Uczście się!” woła.

Musō shinagara, dōji ni yūbe no inori o tonaeoete
 夢想しながら、同時に夕べの祈りを唱え終えて
 Marząc i kończąc pacierz wieczorny, pomału

Litova saigo no teiri wa sugu ni neitta.
 リトヴァ最後の廷吏はすぐに寝入った。
 Usnął ostatni w Litwie Woźny trybunału.

We fragmencie tym pojawia się szereg nazwisk polskiej szlachty z rodzinnych stron A. Mickiewicza. Nazwiska te nosili adwersarze w procesach sądowych, które przypomina sobie sędzia. Są to zatem takie nazwiska, jak:

- *Ogiński* – *Oginsuki* オギンスキ – w japońskim zapisie *katakana* zanika miękkość spółgłoski [N]. Dzisiaj w niektórych zapisach sygnalizuje się tę miękkość poprzez dodanie litery *i* przed szczelinową spółgłoską [N],
- *Wazgird* – *Vizugirudo* ヴィズギルド – zapewne przez niedopatrzenie zostało błędnie zapisane w *katakani* z epentetycznie wstawionymi samogłoskami *u* oraz *o* wskutek zapisu literami sylabicznymi *rudo* ルド; w nazwisku tym, podobnie jak w wielu nazwiskach omawianych niżej, pojawia się też specjalna litera *katakany*, stosowana do oddawania dźwięcznej spółgłoski wargowo-zębowej *w* [v], a mianowicie ヴ,
- *Rymsza* – *Ruimusha* ルィムシャ – w nazwisku tym polska samogłoska *y* oddawana jest przez dyftong *ui* w dwuznaku literowym *rui* ルィ,
- *Wysogird* – zapewne wskutek błędu drukarskiego nazwisko to zostało powtórzone z poprzedniego wersu, zapisane jako *Vizugirudo* ヴィズギルド,
- *Radziwiłł* – *Rajiviu* ラヂヴィウ – ma postać nieodbiegającą od postaci polskiej, podobnie jak nazwisko *Wereszczaka* – *Vereshichaka* ヲレシチャカ – w którym ekwiwalentami polskich spółgłosek twardych *sz* [ʃ] i *cz* [tʃ] są japońskie spółgłoski miękkie *shi* [ɕ] i *chi* [tɕ], z powodu braku twardych spółgłosek szczelinowych i zwartych w języku japońskim,
- *Giedrojc* – jako *Giedoroichi* ギエドロイチ – występuje tu wyłącznie epenteza samogłoskowa wskutek zapisu sylabicznego podobnie jak *Rdułtowski* – *Roduutofusuki* ロドゥウトフスキ,
- *Obuchowicz* – *Obuhovichi* オブホヴィチ – pojawia się sylaba *wi* [vi] zapisana ヴィ,
- *Juraha* – *Yurāha* ユラーハ – pojawia się wydłużenie środkowej samogłoski *a* – zapewne w celu zasygnalizowania miejsca akcentu,
- *Piotrowski* – *Pytorofusuki* ピョトロフスキ – pojawiają się tu w zapisie liczne epentezy samogłoskowe, ale mają one charakter czysto grafemiczny i w faktycznej wymowie japońskiej polskie zbiegi spółgłoskowe realizowane są jak gdyby pośrednio między fonetycznym standardem polskim a japońskim,
- *Malewski* – *Maresuki* マレスキ – nazwisko to zostało zapisane w postaci uproszczonej (opuszczono tutaj głoskę *w* wymawianą jako [f]), podobnie jak wymawiają je dzisiaj Polacy.

Również główne dla treści utworu nazwisko *Soplica* zaadaptowane zostało w japońszczyźnie w nieco zmienionym kształcie jako *Sopuritsa* ソプリツァ z powodu fonetycznej rozbieżności japońszczyzny i polszczyzny. Z punktu widzenia języka japońskiego nietypowym zapisem jest tutaj sylaba *tsa* ツァ, będąca połączeniem sylabicznych liter *tsu* ツ oraz małego *a* ア.

Również w następnym fragmencie pojawiają się liczne nazwiska [s. 76–77]:

Rōjin no hanashigatari wa hisoka ni murajū ni tsutawatta.

老人の話がたりは密かに村じゅうに伝わった。

Mowy starca krążyły we wsi po kryjomu;

To aru shōnen wa hanashi o kiite kara totsuzen ni iede o shite

とある少年は話を聞いてからとつぜんに家出をして

Chłopiec, co je posłyszał, zniknął nagle z domu,

Mori no nuke numachi o watari, yukue fumei no shissōchū ni

森を抜け沼地を渡り、行方不明の失踪中に

Lasami i bagnami skradał się tajemnie,

Mosukāre ni owarete tobikomi, Niemen-gawa ni kakure

モスカレーに追われて飛び込み、ニエメン川に隠れ

Ścigany od Moskali, skakał kryć się w Niemnie,

Mogutte soko o oyogikiri, Warushawa Kōkoku gawa no kishi ni tsuita totan

潜ってそこを泳ぎ切り、ワルシャワ公国側の岸に着いたとたん

I nurkiem płynął na brzeg księstwa Warszawskiego,

Ureshii koe ga mimi ni haitta — „Yoku kita na, senyū!” to.

嬉しい声が耳に入った—「よくきたな、戦友！」と。

Gdzie usłyszał głos miły: „Witaj nam kolego!”

Daga, soko o saru mae ni, iwa no ōi koyama ni nobori, Niemen no

だが、そこを去るまえに、岩の多い小山に登り、ニエメンの

Lecz nim odszedł, wyskoczył na wzgórek z kamienia,

Kawagoshi ni Mosukāre e aisatsu shita — „Mata aō ze!”

川越しにモスカレーへ挨拶した—「また会おうぜ！」

I Moskałom przez Niemen rzekł: „Do zobaczenia!”

Kō shite dasshutsu shita no wa Guretsuki, Pattsu, Obuhovich

こうして脱出したのは*グレッツキ、パッツ、オブホヴィチ

Tak przekradł się Górecki, Pac i Obuchowicz,

Pyotorofusuki, Oborefusuki, Rojitsuki, Yanovich

ピョトロフスキ、オボレフスキ、ロジツキ、ヤノヴィチ

Piotrowski, Obolewski, Rożycki, Janowicz

Mijeiefusuki kyōdai, Burohotsuki, Berunatovich kyōdai

ミジェイェフスキ兄弟、プロホツキ、ベルナトヴィチ兄弟

Mierzejewscy, Brochocki i Bernatowicze,

Kupushichi, Gedimin sono ta, ato wa ryaku su.

クプシチ、ゲディミン その他、あとは略す。

Kupść, Gedymin i inni, których nie policzę:

Karera wa minna ryōshin o sute, ai suru tochi o ato ni shi

彼らはみんな両親を棄て、愛する土地をあとにし

Opuszczali rodziców i ziemię kochaną,

Sono zaisan wa Roshia teikoku no kokko ni meshiagerareta.

その財産は*ロシア皇帝の国庫に召し上げられた。

I dobra, które na skarb Carski zabierano.

Nazwiska te stanowią dla czytelnika japońskiego podwójną trudność, gdyż nie tylko znaczna obcość brzmienia utrudnia ich percepcję, ale również samo ich nagromadzenie w takiej liczbie. Przeciętny czytelnik japoński, nieobeznany z realiami polskimi, skazany jest tutaj na mozolne sylabizowanie ich postaci dźwiękowej, paradoksalnie w dosłownym rozumieniu tego terminu, gdyż każda sylaba musi tutaj być składana odrębnie w długą całość. W dodatku fonotaktycznie są to rzędkie całkowicie odrębne od japońskich reguł sąsiedztwa sylabicznego. Można zakładać, że żaden czytelnik japoński nie jest w stanie nie tylko odróżnić, ale nawet zapamiętać wszystkich tych sekwencji.

W wypadku mnogiej formy *Mierzejewscy* oraz *Bernatowicze*, zaadaptowanej w postaci ミジエイエフスキ兄弟 oraz ベルナトヴィチ兄弟, tłumacz zastosował polską formę liczby pojedynczej z dodatkiem generycznego ekwiwalentu *kyōdai* 兄弟 'bracia', wnoszącego znaczenie mnogości oraz informacji o tym, że chodzi tutaj o braci, czyli spokrewnionych ze sobą mężczyzn.

W nazwisku *Pac*, dla zasygnalizowania oryginalnego wygłosu spółgłoskowego postaci polskiej, zastosowana została geminacja do postaci *Pattsu* パッツ. Techniki tej tłumacz nie zdecydował się jednak zastosować do zapisu nazwiska *Obuchowicz* (*Obuhovichi* オブホヴィチ) czy *Janowicz* (*Yanovich* ヤノヴィチ), być może ze względu na to, że naturalnie przejawiające się w języku japońskim ubezdźwięcznianie samogłoski [i] w wygłosie (po spółgłosce bezdźwięcznej) może być traktowane jako częściowy ekwiwalent, odzwierciedlający sylabiczne właściwości polszczyzny i częste występowanie w niej sylab zamkniętych.

Bardzo wyrazistym przykładem takiej zachowanej ekwiwalencji między polszczyzną a japońszczyzną może być nazwisko *Kupść*, oddane w transkrypcji japońskiej za pomocą *katakany* w postaci *Kupushichi* クプシチ. Należy jednak ponownie przywołać tu nieznanne w polszczyźnie zjawisko ubezdźwięczniania samogłosek [i] oraz [u] także w śródgłosie, w pozycji między spółgłoskami bezdźwięcznymi. W ten sposób Japończycy wymawiają to nie jako [kupuceitei] (czyli tak, jak to sylabizują polscy czytelnicy transkrypcji Hepburna), ale jako [kupetei], z jedyną samogłoską dźwięczną na początku tej sekwencji oraz z pozostałymi samogłoskami ubezdźwięcznionymi.

Wrócimy teraz do kwestii japońskiej postaci nazwiska Lecha Wałęsy. Forma *Waresa* [ʷaɾesa] ワレサ jest japońską wymową zapisu *Walesa*, upowszechnianego w prasie angielskojęzycznej i pozbawionego polskich znaków diakrytycznych w literach alfabetu łacińskiego. Pierwsza sylaba nazwiska jest po angielsku wymawiana tak samo jak po japońsku, a więc jako [ʷa]. Wyłącznie japońska adaptacja fonetyczna polegała tutaj na charakterystycznej zmianie, jaką jest pojawienie się *r* w miejsce angielskiego *l*, a pierwotnie polskiego *ł*.

W standardowym języku japońskim, jak już zostało to wspomniane wcześniej, nie występuje głoska *l*, w związku z tym brakuje tu pary opozycyjnej *r* : *l*, a w zapożyczeniach obcojęzycznych głoska *l* zastępowana jest przez głoskę *r*. Widzimy więc, że polska głoska *ł* [u] została tutaj sztucznie – na płaszczyźnie czysto grafemicznej – zastąpiona w angielskim zapisie przez głoskę *l* i dopiero na gruncie języka japońskiego pojawiła się tutaj głoska *r*. Jest rzeczą charakterystyczną, że polska głoska *ł* bywa też zapożyczana do języka japońskiego – bez takiego pośrednictwa zapisu obcojęzycznego – w zróżnicowany sposób. Przed samogłoską *u* w polskiej sylabie *łu* adaptacja japońska prowadzi do zaniku spółgłoski i w związku z tym nazwisko polskiego logika oraz filozofa Jana Łukasiewicza przybiera postać *Yan Ukashevichi* ヤン・ウカシェヴィチ. Natomiast przed samogłoską *e* spółgłoska *ł* w wymowie japońskiej otrzymuje ekwiwalent [ʷe] i taką postać można zaobserwować w stosowanej od pewnego czasu korekcie nazwiska Lecha Wałęsy, a mianowicie *Refu Vauensa* レフ・ヴァウエンサ.

W korekcie tej, upowszechnianej w wydawnictwach encyklopedycznych i opracowaniach biograficznych, ale nadal nierozpowszechnionej w środkach masowego przekazu i w obiegu potocznym, zauważamy trzy innowacje.

Przede wszystkim wprowadzony został ekwiwalent polskiej spółgłoski *w* – o postaci obcej japońszczyźnie – choć od pewnego czasu stosowanej w odniesieniu do zapożyczeń z języków obcych jako spółgłoska szczelinowa, wargowo-językowa *v* [β], zapisywana specjalnie do tego stworzonym znakiem literowym w *katakani* – ヴ (znak literowy *u* ウ z dodatkiem diakrytycznego oznaczenia dźwięczności zwanego *nigori*, który tutaj sygnalizuje spółgłoskowy charakter dźwięku). Trzecią innowacją jest tutaj wprowadzenie ekwiwalentu polskiej samogłoski nosowej *ę* w postaci dyftongu *en*. Korekta ta wymagała zresztą istotnych modyfikacji zapisu w *katakani* poprzez zastosowanie dwuznaków literowych *va* ヴァ oraz *ue* ウェ, ze zmniejszonymi znakami samogłoskowymi, aby można było z liter ヴ [βu] oraz ウ [u] wykorzystać jedynie ich fonetyczną wartość nagłosową o funkcji spółgłoski. Dodatkowo jeszcze w imieniu *Lech*, zaadaptowanym do japońskiego w postaci *Refu*, zauważamy objaśnioną wyżej ekwiwalencję spółgłoski *l* zastąpionej przez *r* i ekwiwalencję spółgłoski *h* zastąpionej przez typową dla języka japońskiego dwuwargową spółgłoskę *f*, występującą wyłącznie przed samogłoską *u*, która jest tutaj w wygłosie ubezdźwięczniana do postaci *ref* [r e φ].

Trudno dziś przewidywać, czy ta skorygowana wersja nazwiska *Wałęsa* zdoła się upowszechnić szerzej, gdyż zwyczaj językowy oddziałuje tu silnie i nadal wszystkie niemal media przywołują postać tradycyjną *Waresa*, traktowaną jako standardowa. Co więcej, nawet w tytule japońskim biograficznego filmu Andrzeja Wajdy *Wałęsa. Człowiek z nadziei* pojawia się standardowa postać: *Waresa – Rentai no otoko* ワレサ 連帯の男, dosł. *Wałęsa – człowiek Solidarności*.

Bibliografia

- R. Huszcza, M. Ikushima, J. Majewski, 1998, *Gramatyka japońska*, t. I, Kraków.
 A. Mickiewicz, 2018, *Pan Tadeusz, czyli ostatni zajazd na Litwie*, Wrocław.
 (przekład japoński autorstwa Kudō Yukio, 1999, *Pan Tedeushu* (część I oraz II), Tōkyō).
 K. Satō, 1996, *Kanji hyakka daijiten*, Tōkyō.
 K. Shōichi et al., 1981, *Mały słownik polsko-japoński*, Tōkyō.

Phonetic and graphemic adaptations of Polish first and last names in the contemporary Japanese language

Summary

While summarising the observations about the phonetic and graphemic adaptations of Polish last and first names in the Japanese language, one can notice that the source form and the target form of such an adaptation differ from each other to a large extent. The main cause of this situation is the discrepancy between the phonological systems of both languages. In simple terms, many Polish consonants do not have equivalents in Japanese and must be rendered using substitute equivalents. Another issue here is the principal foreignness of Polish last names to an average Japanese language user. They are long, do not resemble any patterns of more universal last or first names, since words of this kind are always connected with their native language, culture, and tradition.

Keywords: translation – phonetic adaptation – graphemic adaptation – last name – first name – Polish language – Japanese language

Trans. Monika Czarnecka